

Ivona Smolčić¹

Novi prilozi poznavanju riječkog tiskarstva. Književni prilozi u *Riječkim novinama* (1912. – 1914.)

Prodiranje liberalizma u hrvatsku književnost, kulturu i gospodarstvo rezultiralo je sekularizacijom javnog života i protivljenjem Katoličkoj crkvi, koja je odgovorila utemeljenjem Hrvatskog katoličkog pokreta (1903). Zahvaljujući Hrvatskom katoličkom akademskom društvu *Domagoj*, započinje organizirani katolički kulturni život i izdavačka djelatnost. U tom smislu treba spomenuti riječke kapucine na čelu s fra Bernardinom Nikolom Škrivanićem koji su uvelike doprinijeli očuvanju hrvatskog katoličkog i nacionalnog (hrvatskog) identiteta u gradu. Naime, od 205 tiskanih djela na hrvatskom jeziku tijekom prvih dvadeset godina 20. stoljeća, njihova *Kuća dobre štampe* objavila ih je 125. Najznačajniji tiskarski pothvat predstavlja katolički politički dnevnik *Riječke novine* (1912–1914). Uz politiku, donosile su i društvene te kulturne sadržaje, a svakoga je dana izlazio podlistak s beletrističkim i diskurzivnim oblicima. Mađarska vlada je krajem kolovoza 1914. zabranila izlaženje dnevnika pod izlikom da ugrožava vojnooperacijske i državne interese. Rad će se baviti upravo literarnim segmentom novina, koji donosi vjerske motive te one iz nacionalne prošlosti, ali i svakodnevnog života. Može se reći kako ti tekstovi, prema sadržaju i poruci, pripadaju moralno-didaktičkoj književnosti katoličkog svjetonazora, stoga će se nastojati detaljno analizirati njihov sadržaj te okolnosti nastanka.

Ključne riječi: Fra Bernardin Nikola Škrivanić; Hrvatski katolički pokret; kapucini; *Riječke novine*; podlistak.

¹ Ivona Smolčić, mag. educ. philol. croat., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: ivsmolcic@ffzg.hr.

1. Liberali i njihovi oponenti

Tridesete godine 19. stoljeća obilježene su snažnim kulturnim, društvenim i političkim gibanjima. Pod utjecajem Francuske revolucije (1789–1799), još uvijek feudalno društvo počelo se liberalizirati. Budući da je Crkva doživljavana kao idejni nositelj starog poretka, bila je posebno izložena napadima sve prodornije nove ideologije. Reagirala je enciklikom pape Lava XIII. (1878–1903) naslova *Libertas praestantissimum* iz 1888. godine gdje se navodi kako valja razlikovati radikalni (materijalizam i ateizam) liberalizam od umjerenog (priznaje božanski princip za privatno područje). Crkva je naime osudila modernizam kao skup različitih učenja čiji začetak vidi u praktičnom liberalizmu kao posljedici agnosticizma, koji je pak podložen imanentizmu iz čega proizlazi da je religija plod evolutivnog razvitka. Također, u znanosti je počeo prevladavati pozitivizam koji je kršćanstvo tumačio kao mit, dok su u umjetnosti i književnosti realizam i naturalizam istisnuli kršćansko poimanje morala. U Hrvatskoj, inteligencija je bila pod utjecajem liberalizacije te je smatrala kako je katolicizam zaostao u odnosu na reformaciju. Osim inteligencije i narodno je svećenstvo u velikoj mjeri bilo zahvaćeno liberalizmom. Budući da su dodatna neslaganja narušavala potrebno jedinstvo dezintegriranih hrvatskih zemalja, *Katolički list*,² kao službenom glasilu Zagrebačke nadbiskupije, cilj mu je bio neutralizirati polemiku s liberalizmom, što je pak uzrokovalo podjelu katoličkih svećenika (usp. Sinjeri, 2007). Urednik *Katoličkog lista* Stjepan Korenić³ zalagao se za organiziranje katoličkog pokreta s ciljem poimanja katoličanstva kao pokretača hrvatske nacionalne integracije i buđenja.

2. Hrvatski katolički pokret

Godine 1849. u Zagrebu pojavio se tjednik *Katolički list*, dok je Hrvatsko književno društvo svetog Jeronima,⁴ uz mnoge pučke knjige, objavilo godišnji kalendar *Danica*. Dvije godine potom u Istri utemeljila se *Naša sloga*, a u Zadru *Katolička Dalmacija*. U Đakovu je 1873. počeo izlaziti *Glasnik Biskupije Djakovačko Srijemske*, a 1878. *Srijemski Hrvat*. Također, 1873. u Zagrebu pokrenut je mjesečnik *Glasnik svetog Josipa*, 1877. *Hrvatski učitelj*, čiju je

2 Riječ je o hrvatskom katoličkom tjedniku koji je izlazio od 1849. do 1945. u Zagrebu.

3 Stjepan Korenić (Bosiljevo, 1856 – Zagreb, 1940), hrvatski katolički pisac, zagrebački kanonik, jedan od organizatora Prvog katoličkog sastanka. (usp. Krišto, 1994; Krišto, 2004).

4 Hrvatsko književno društvo svetog Jeronima katoličko je književno društvo utemeljeno u Zagrebu 1868. Pravila mu je odobrio kadrinal J. Haulik, a izdavalo je popularna djela iz književnosti, kulture i povijesti te nabožna djela.

tradiciju krajem stoljeća nastavila *Kršćanska škola*, a 1896. pojavio se *Balkan*. Godine 1899. krčki biskup Antun Mahnić⁵ osnovao je vlastitu tiskaru *Kurykta*⁶ te je pokrenuo list *Pučki prijatelj*.

Katolička inteligencija potkraj 19. stoljeća počela se organizirati s ciljem prodiranja u javni život, što je poslije izrodilo utemeljenjem Hrvatskog katoličkog pokreta, čemu je prethodilo posvećenje katoličke mladeži Bezgrešnom Srcu Isusovu 22. lipnja 1900. Naime, papa Lav XIII. posvetio je svijet Bezgrešnom Srcu Isusovu 1899. godine, a tim povodom pozvao je sve biskupe i vjernike da učine isto. Tako su se diljem katoličkog svijeta održavale manifestacije (hodočašća, kongresi, posvete), što se prenijelo i na Hrvatsku. Idejni začetnik posvete bio je isusovac Antun Puntigam,⁷ odgojitelj i profesor u travničkom sjemeništu, a podržao ju je i zagrebački nadbiskup Juraj Posilović.⁸ Vrhunac posvete bilo je hodočašće hrvatske katoličke mladeži u Rim 3. srpnja 1900.⁹ Iste je godine, u trajanju od 3. do 5. rujna, u Zagrebu održan Prvi katolički sastanak koji je naglasio potrebu većeg utjecaja katoličkih laika na život Crkve. Također, smatralo se da katolički tisak treba biti prožet hrvatskim duhom te braniti vjeru od neprijateljskih napada. Sljedeće godine u Zagrebu osnovan je kulturno-politički klub *Immaculata*, čiji su članovi bili: Krešimir Kvaternik, Velimir Deželić, Šandor Bresztyenszky, Oton Szlavik te svećenici Matija Seigerschmeid i Stjepan Sharman. Klub je uskoro stupio u vezu s biskupom Mahnićem, Antom Alfirevićem te Ivanom Šarićem. U ime kluba, biskup Mahnić pristao je da se 4. travnja 1904. održi Hrvatski pouzdani sastanak i to u kapucinskom samostanu u Rijeci.

5 Anton Mahnić (Kobdilj, Slovenija, 1850 – Zagreb, 1920), krčki biskup. Krčki biskup postao je 1896. godine, a kako bi bio neovisan utemeljio je vlastitu tiskaru *Kurykta*, koja je, raspoložujući latiničkim, glagoljskim, ćirilskim i grčkim slovima, tiskala razne edicije na hrvatskome, latinskom, talijanskom, njemačkom i staroslavenskom jeziku. Ondje su tiskani listovi: *Pučki prijatelj* (1899–1911), *Hrvatska straža* (1903–1908), *Sanctissima Eucharisia*, koji je potom prerastao u list *Svećenička zajednica* (1911–1918), *Glagolitika* (1902–1919) i *Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku* za godine 1912. i 1913, a tu su i mnogi molitvenici te katekizmi za različite uzraste. Nakon povlačenja redovite okupatorske talijanske vojske s otoka, talijanski su vojnici opljačkali biskupska dobra te je i *Kurykta* stradala: strojeve su onesposobili i oštetili, slova smiješali i porazbacali, a korespondencije i upravne knjige poderali i pobacali u more. Mahnić je na prevaru odveden u zatočeništvo nedaleko Rima, a preminuo je u Zagrebu. (usp. Bozanić, 1991; Golubović – Polić, 2008).

6 Ime je dobila prema antičkom nazivu za otok Krk. Prva je tamošnja tiskara te je djelovala do kraja Prvog svjetskog rata.

7 Anton Puntigam (Štajerska, 1859 – Beč, 1926), austrijski isusovac te duhovni pisac.

8 Juraj Posilović (Ivanić-Grad, 1834 – Zagreb, 1914), zagrebački nadbiskup, senjsko-modruški biskup te virilni član Hrvatskog sabora. Zaslužan je za uspostavu staroslavenske liturgije na području senjsko-modruške biskupije. Godine 1902. doveo je isusovce u Zagreb. (usp. Szabo, 1995).

9 Usp. Puntigam, Antun (1901) *Hrvatska omladina pod zastavom Srca Isusova*. Zagreb, Spomenica – Budnica.

Smatrali su kako za obranu katoličkih načela nije dovoljan angažman *Katoličkog lista* i *Vrhbosne* pa je odlučeno da se imaju osnovati dnevne novine. Riječ je o katoličkom dnevnom listu *Hrvatstvo* čiji je prvi broj izašao u Zagrebu, 2. svibnja 1904. Riječki sastanak odigrao je važnu ulogu u formiranju Hrvatskog katoličkog pokreta jer je upravo ondje odlučeno da se ima osnovati Hrvatsko katoličko tiskovno društvo kao nosilac dnevnog tiska, ali i svih ostalih publikacija. Iako se početkom Hrvatskog katoličkog pokreta smatra godina 1903. i početak objavljivanja *Hrvatske straže*, s obzirom na sve navedeno može se reći kako je upravo Hrvatski pouzdani sastanak bio glavni generator inicijativa koje su odredile tijek pokreta. Krčki biskup Ivan Butković¹⁰ u Beču je 1903. osnovao *Katolički akademski klub Hrvatska*, koji je 1905. pokrenuo časopis Hrvatskog katoličkog đашtva *Luč*. Časopis je nastojao provesti organizaciju katoličke mladeži, educirati mlade u publicistici te pridobiti naklonost hrvatske javnosti. Iste je godine utemeljen katolički kasino, čiju je osnovu činila čitaonica s obiljem domaćih i stranih časopisa gdje su se održavala predavanja iz različitih područja znanosti i katoličke djelatnosti u javnom životu. Prvi susret katoličkih studenata održao se u kolovozu 1906. na Trsatu, gdje se među ostalim raspravljalo o osnivanju katoličkog akademskog društva, pa već u studenom u Zagrebu s radom započinje Hrvatsko katoličko akademsko društvo *Domagoj*, nazvano prema hrvatskom knezu Domagoju, a na prijedlog dr. Frana Biničkog.¹¹ Nakon što je 1910. časopis *Luč* počeo izlaziti u Zagrebu, postao je glavni pokretač Hrvatskog katoličkog đačkog pokreta. Društvo je organiziralo putovanja svojih članova u Njemačku, Belgiju i Ljubljano, ne bi li se upoznali s organizacijama tamošnjih katolika. S ciljem približavanja mladeži na selu, *domagojci* su, predvođeni Rudolfom Eckertom,¹² obilazili hrvatska sela i osnivali podružnice katoličkih omladinskih udruženja. Do 1913. godine Hrvatski katolički pokret

10 Ivan Butković (Vrbnik, 1876 – Split, 1954), svećenik i kulturni djelatnik. Kao svećenik bio je izuzetno aktivan u djelatnostima oko Hrvatskoga katoličkog pokreta. (usp. Bozanić, 1991; Sinjeri, 2007).

11 Fran Binički (Mušaluk, 1875 – Lički Osik, 1945), katolički svećenik i književnik. Pisao je pod pseudonimom Pop Hrvat Likota. Godine 1945. partizani su ga uhitili i zatvorili u kaznionicu gdje je obolio od tifusa od čega je umro u goshičkoj bolnici. (usp. Bićanić, 1995).

12 Rudolf Eckert rođen je 27. veljače 1889. godine u Travniku. Bio je hrvatski novinar i publicist, doktor prava, franjevački trećoredac i katolički laik koji je preminuo 12. ožujka 1915. na glasu svetosti. Eckert je pripadao vrhu hrvatskog sveučilišnog katoličkog pokreta koji je u otporu prema liberalizmu, materijalizmu i evolucionizmu, kao i prema austrijskoj te ugarskoj politici nastojalo u katoličanstvu pronaći i sačuvati vrijednosti hrvatskog društva. Odrekao se intelektualne karijere kako bi radio kao novinar. Suradivao je s više katoličkih listova te je bio urednik i suutemeljitelj *Riječkih novina* (usp. Grgec, 1995).

brojao je četiri akademska društva, dva sveučilišna kluba, 10 bogoslovskih zborova, 41 kongregaciju srednjih škola, 60 omladinskih seljačkih društava. U pogledu publicistike djelovalo je: jedan dnevnik, pet tjednika, tri polumjesečnika, 14 mjesečnika te jedan dvomjesečnik.¹³ Drugi katolički sastanak, koji je bio hrvatsko-slovenski, održao se u kolovozu 1913. godine u Ljubljani. Glavne poslove u Zagrebu vodili su Stjepan Korenić i Svetozar Rittig, što je rezultiralo nezadovoljstvom katoličkih organizacija koje nisu željele surađivati s Korenićem za kojeg se smatralo da je kompromitirao hrvatski katolički tisak nauštrb hrvatsko-srpske liberalne koalicije.

3. *Kuća dobre štampe*

Moglo bi se reći da je izdavačka djelatnost bila najvažniji dio kulturnog rada hrvatskoga katoličkog pokreta jer je tisak bio sredstvo kojim se moglo doprijeti do širokih masa. Najvažniji časopisi predloženi su u trima razdobljima djelovanja HKP-a, a to su *Hrvatska straža*, koja simbolizira prvo razdoblje braneći katoličanstvo pred liberalnim napadima i postavljajući intelektualni okvir pokretu; *Luč* koji čini drugu, organizacijsku etapu te *Riječke novine*, koje simboliziraju razdoblje politiziranja pokreta. Uz biskupa Mahnića, krucijalna figura katoličkog izdavaštva provincijal je Hrvatske kapucinske provincije, kapucin i gvardijan riječkog kapucinskog samostana fra Bernardin Nikola Škrivanić.¹⁴ Godine 1906. uz pomoć svećenika, profesora i teološkog pisca Ivana Kukanića¹⁵ Škrivanić je pokrenuo tjednik *Il Quarnero*, koji je dvadeset godina izlazio na hrvatskom

13 „Đački vjesnik“, prilog *Luči* IX (Zagreb, 1913), 1–3.

14 Fra Bernardin Nikola Škrivanić (Omiš, 1955 – Split, 1932), kapucin, gvardijan samostana u Rijeci te provincijal hrvatske kapucinske provincije. Gimnaziju i bogoslovne nauke završio je u glagoljaškom sjemeništu u Priku kod Omiša. Za svećenika je zaređen 10. kolovoza 1877, a mladu misu imao je na blagdan Velike Gospe. Uskoro je postao župnikom u Poljicama te u Kaštel Sućurcu. Godine 1889. primljen je u kapucinski red, a uskoro je izabran za gvardijana samostana te za provincijala hrvatske provincije (1901–1918). Tijekom života često se zagovarao Gospi, a hodočasteći u Lurd 1902. ozdravio je od tuberkuloze. U vrijeme snažnijih protukatoličkih i protuhrvatskih strujanja, u Rijeci je zahvaljujući upravo njegovim nastojanjima izgrađena crkva Gospe Lurdske. Naime, kada je godine 1903. općina odlučila odstraniti kapucine iz središta grada i preseliti ih na periferiju, kao razlog naveli su da su im crkva i samostan neugledne vanjštine te da će na tome mjestu izgraditi novo kazalište. Taj se prijedlog već nalazio kod Ministarstva u Budimpešti, stoga je fra Škrivanić poduzeo sve potrebne korake za izgradnju nove crkve, što je započeto sljedeće godine. Kripta je završena 1908, a 1923. otvorena je u cijelosti (usp. Tenšek, 1997).

15 Ivan Kukanić (Rijeka, 1868 – Rijeka, 1944), župnik u Rijeci u periodu od 1897. do 1924. godine. U okolnostima mađarskih i talijanskih pritisaka zalagao se za hrvatsku komponentu u gradu Rijeci. Nakon talijanske okupacije, 1924. prisilno je morao napustiti grad. Sklonio se u Zagreb pa u Split, gdje je postao profesor biblijskih znanosti i hebrejskog jezika. Split je napustio pred Talijanima te se sklonio u Zagreb (usp. Bogović, 1999).

i talijanskom jeziku promičući borbu protiv socijalista i masonstva, a tri godine potom i mjesečnik *Naša Gospa Lurdska* namijenjen marijanskoj pobožnosti, koji je izlazio od 1908. do 1918. Do utemeljenja tiskarskoga zavoda mjesečnik se tiskao kod Pietra Battare, a 1918. dostigao je nakladu od 35.000 primjeraka. Fra Škrivanić osnovao je *Kuću dobre štampe* koja je blagoslovljena 25. lipnja 1910, a u sklopu koje je djelovao Tiskarski umjetnički zavod *Miriam*. Djelovao je u zgradi sa staklenim krovom, na prostoru između kripe i željezničke pruge, na mjestu današnjeg Art kina *Croatia*. U razdoblju od 1911. do 1918. kapucinska tiskara objavljivala je *Hrvatske stražu*, *Il Risveglio*, od 1911. do 1918, list *Obitelj*, kao dvomjesečnik za zabavu i pouku koji se 1912. stopio s ljubljanskim omladinskim listom *Krijes* pa je nastala *Hrvatska Obitelj* (1912–1913) te list *Riječke novine* (1912–1914). Bio je značajan i *Almanah Gospe Lurdske* koji je kao godišnjak izlazio od 1912. do 1915, a uz kalendar, sadržavao je literarne priloge te članke pretežno nabožnog karaktera. Uz periodiku, kapucini su objavljivali molitvenike, romane, školske izvještaje itd. Još prije utemeljenja izdavačke kuće s tiskarom, godine 1905. objavljen je molitvenik *Ave Maria* koji je podrobno izvještavao o lurdskim ukazanjima te je dosegao nakladu od 100.000 primjeraka. Iste godine priređeno je i asketsko djelo Alfonsa Rodrigueza naslova *Vježbaj se u savršenosti i kršćanskim krepostima*. Godinu poslije objavili su *Priručnik za 'kćeri Marijine'*. Naslov prve knjige tiskane u Kući dobre štampe glasi *Jesu li katolici natražnjaci i mračnjaci*, autora De Draga, odnosno Dragana Dujmušića, a tiskana je na 36 stranica. Prva knjiga pripovijetki i crtica tiskana u nakladi *Kuće dobre štampe* nosi naslov *Od srca-srca* (1910) autorice ravnajuće učiteljice iz Zagreba Katarine Fritz. Riječ je o izvornim pripovijetkama i crticama za pouku i zabavu hrvatskoj mladeži ukrašenima s 30 slikovnih priloga. Važna je i pjesnička zbirka fra Dragana Dujmušića naslova *Iskre srca moga* (1910) posvećenu fra Škrivaniću. Osim na hrvatskom, djela su se tiskala na mađarskom, njemačkom i na talijanskom jeziku. Posebno impozantan tiskarski pothvat *Kuće dobre štampe* predstavljaju *Riječke novine*. Koncem 1910. prestankom izlaženja obaju katoličkih dnevnika, riječki kapucini započeli su s inicijativom pokretanjem novoga katoličkog političkog lista. O toj se ideji raspravljalo u redovima *domagojaca*, pa su uskoro uspostavljene veze između njih i riječkih kapucina. Tako je odlučeno da će uredništvo činiti svećenici Milan Pavelić,¹⁶ Ivan Butković te Matija Maj-

16 Milan Pavelić (Krivi Put, 1878 – Zagreb, 1939), hrvatski katolički svećenik, isusovac, teolog, pjesnik i prevoditelj. Bio je urednik lista *Hrvatska obitelj* te je sudjelovao u uređivanju *Riječkih novina*. (usp. Badalić, 1972).

narić.¹⁷ Konačna odluka o pokretanju hrvatskog katoličkog političkog dnevnika donesena je na sastanku hrvatsko-slovenskog narodnog đaštva koji se održao od 1. do 4. kolovoza 1912. u Ljubljani, dok se za vrijeme održavanja Euharistijskog kongresa u Beču iste godine razgovaralo o pokretanju katoličkog dnevnika u Hrvatskoj prilikom čega je odlučeno da će isti izlaziti u Rijeci.

3.1. Projekt *Riječke novine*

Škrivanić i Pavelić zamolili su nadbiskupa Bauera za pomoć oko financiranja lista, no on ih je odbio, pa su novac prikupljali kod svećenstva i pojedinaca. Tako se saznaje da je Matija Stepinac¹⁸ iz Varaždina ponudio „nešto novca“, a biskup Ivan Krapac¹⁹ dao im je 2.000 kruna. Pojedinačno su dobili: u Zagrebu 50, a u Đakovu 100 i 200 kruna; u Dalmaciji su imali potvrđen iznos od 10.000 kruna. Početkom studenog u kapucinskom je samostanu pod predsjedanjem biskupa Mahnića odlučeno da će se krenuti s tiskanjem dnevnika te da će se mjesto glavnog urednika povjeriti Rudolfu Eckertu²⁰. Urednička politika nije u prvi plan postavljala kršćanska načela, pa su ona bila svojevrsno zaleđe i osnova političkim, društvenim i kulturnim raspravama. Zbog toga su novine nerijetko bile napadane jer se smatralo da je katolička komponenta nedovoljno zastupljena. Prvi broj objavljen je 8. prosinca na blagdan Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije. Novine su izlazile svakog dana osim ponedjeljka, na četirima stranicama formata 44x60 centimetara. Dnevnik je sadržavao sljedeće rubrike: „Politički pregled“, „Podlistak“, „Rijeka i okolica“, „Svega pomalo“, „Naši akademici“, „Najnovije brzogovorne i telefonske vijesti“ te reklame. Također, donosio je i „Nedjeljni prilog“ koji je uređivao fra Bernardin Škrivanić. *Riječke novine* su, prema navodu biskupa Mahnića, tijekom 1913. imale nakladu od pet do šest tisuća primjeraka,²¹ dok su 1914. izlazile u četiri tisuće, a nedjeljom u šest tisuća primjeraka.²² List je uskoro stekao popularnost u Grobinštini, Istri, diljem riječkih predgrađa, na Krku te u Dalmaciji. Čim je započeo rat, službeni su cenzori počeli onemogućavati izlaženje ovog katoličkog glasila,

17 Matija Majnarić (Delnice, 1864 – Delnice, 1921).

18 Matija Stepinac (Brezice, kraj Krašića, 1840 – Varaždin, 1921), svećenik i publicist.

19 Ivan Krapac (Karlovac, 1943 – Zagreb, 1916), hrvatski biskup, poznat i kao Ivan Krstitelj Krapac. Njegovim zalaganjem u Đakovu izgrađeno je Bogoslovno sjemenište i obnovljen je biskupski dvor (usp. Srakić, 2017).

20 Od 1914. godine zamijenio ga je Milko Kelović (1888–1971), hrvatski književnik i publicist, germanist te slavist. (usp. Luetić, 2014).

21 *Riječke novine* (1913), god. II, br. 179.

22 *Riječke novine* (1914), god. III, br. 131.

da bi naposljetku bio i konačno ugašen. Mađarska vlada je krajem kolovoza 1914. zabranila izlaženje dnevnika pod izlikom da ugrožava vojnooperacijske i **državne interese**. Naime, list je Rijeci otpočeka davao pretežno hrvatski karakter, a bio je i dosta čitan. Nakon zabrane koja je uslijedila, riječka je javnost ostala zapanjena, kao i uredništvo novina te kapucini, koji su doživjeli težak udarac. Uredništvo se preselilo u Zagreb, a dnevnik se preimenovao u *Novine*. Nakon raspada Monarhije list je dobio naziv *Narodna politika* te je zagovarao program utemeljenja Jugoslavije (usp. Grgec, 1995; Matijević, 1998).

4. Moderna u hrvatskoj književnosti

Naziv *moderna* u povijesti se hrvatske književnosti odnosi na razdoblje prijelaza s 19. na 20. stoljeće, a obuhvaća otprilike ono što se unutar europskih književnih kretanja naziva epohom modernizma. Pojam u hrvatskoj književnoj historiografiji izaziva nedoumice u pogledu periodizacije. Tako Flaker tvrdi da je *hrvatska moderna* oznaka za za razdoblje u hrvatskoj književnosti od 1890. do 1914, dok Šicel početak stavlja u 1892, a završetak u 1916. godinu. Prema Brozović-Košutić moderna traje od 1895. do 1914, a prema Posavcu od 1890. do 1910. U pogledu sadržaja, Flaker kaže kako pojam pokriva sve stilske raznolikosti i struje od kojih niti jedna nije bila dovoljno dominantna da vlastitim imenom obilježi razdoblje (usp. Flaker, 1968; Brozović-Košutić, 1977; Šicel, 1978; Posavac, 1986). Dakle, nije riječ o eksplicitnoj oznaci za književni pravac ili struju jer se mnogi od njih pojavljuju istodobno te se isprepliću. Prema Bezić, modernizmom se naziva struja misli kojom se naglašava novitet, pa ono postaje oznakom osobitog svjetonazorskog pravca europske književnosti (usp. Bezić, 1989). Promjenu paradigme u razumijevanju umjetnosti valja razmatrati s obzirom na mijene koje su zahvatile čitavu Europu. Dominacija znanosti, tehnički napredak i industrijski razvoj uzrokovali su dekadentnost dijela građanstva. Uzme li se u obzir to da je katolički pokret sastavni dio narodne kulture i njezina razvitka, tada i katoličkoj književnosti pripada zasebno mjesto u okviru nacionalne književnosti. Prvi programatski tekst u tom smislu napisao je književnik i komparatist Ljubomir Maraković, pod naslovom „Naše literarne prilike“ koji je izložio na Prvome katoličkom kongresu, u kojem kaže da je dužnost svakog katolika podržati katoličku beletristiku. U knjizi *Novi život* (1910) istaknuo je kako katolička literatura pretpostavlja literarni umjetnički odraz i izraz katoličkog pokreta uopće. Napominjao je kako vjera čovjeku daje skladnost, dok

pretjerani formalizam daje načelnu ljepotu odbacujući prema potrebi istinu i dobrotu te stvara artizam. Pretjerani realizam pak traži samo istinu, bez brige za ljepotu i dobrotu, dok kršćanstvo pokazuje sve ideale: istinu, dobrotu i ljepotu, što je duhovno-idejna osnovnica nove romantike koja nije sam prolazna literarna škola nego je kulturni pokret u okviru čega hrvatski narod ima posebnu ulogu s obzirom na to da je sjecište Istoka i Zapada (usp. Lončarević, 2006). Velimir Deželić stariji nastojao je afirmirati sklad formalne modernosti i idejne postojanosti katoličke literature podržavajući sintezu tih dviju komponenti. Smatrao je kako katolička književnost ne treba zaostajati u pogledu starih formi, ali da treba isticati sadržaj koji veliča istinu, dobrotu i ljepotu. Petar Grgec tražio je od katoličkih pisaca potpuno predanje vjeri te uživljanje u duh koji vlada aktualnim prilikama. Prema njemu, književnik ne stvara samo životne oblike nego ih ocjenjuje čuvstveno. Stoga, tko želi biti katolički književnik treba voditi računa o čuvstvenoj vrijednosti koju daju religija, moral i filozofija. Katolički pjesnik treba imati harmoniju svih duševnih, duhovnih, emocionalnih i intelektualnih moći (usp. Ibid). Također, treba biti prožet katoličkim načelima i vrijednostima koje će prelijevati u svoja djela čak i ako se na bavi isključivo katoličkim temama.

5. Podlistak *Riječkih novina*

Kako su *Riječke novine*, uz pregled politike, donosile i društvene te kulturne sadržaje, svakog je dana izlazio podlistak ili feljton koji je donosio pjesme, igrokaze, romane, pripovijetke, crtice, književnu kritiku, polemiku, putopisnu i memoarsku prozu, izvještaje s balkanskih ratišta te eseje. Književna kritika uglavnom se bavi umjetničkom valorizacijom i etičkom vrijednošću pojedina djela za čitalačku publiku. Također, donose se novosti vezane za aktualnu književnu i periodičku produkciju, kao i o zbivanjima u ostalim europskim zemaljama. S obzirom na društvene i političke okolnosti te na političku dimenziju glasila, tekstovi nerijetko stavljaju naglasak na političke teme, primjer čega su izvještaji s ratišta. Pored političkih, u literaturi su zastupljeni vjerski motivi, motivi iz nacionalne prošlosti, ali i iz svakodnevnog života, pa postaju svojevrsni odraz stanja u tadašnjem hrvatskom društvu. Može se reći kako literarni tekstovi, prema sadržaju i poruci, pripadaju moralno-didaktičkoj književnosti katoličkog svjetonazora, namijenjenoj širem čitateljstvu. Prilozi su uglavnom objavljivani anonimno ili pod pseudonimima dok se od autora ističu Milan Kovačević, Milko Kelović, Rudolf Eckert, Ivan Peršić, Viktor Car Emin.

5.1. Poezija

U broju od 2. veljače 1913. godine objavljena je pjesma naslova „Oporuka popa Martina Mesića“, autora Frana Biničkog. Oslobođenje Like i Krbave jedan je od važnijih događaja koji su se zbili tijekom višestoljetne kršćanske borbe za slobodu, a duša toga pokreta bio je brinjski župnik pop Mesić (1640–1713). Binički kaže: „Smiješila se sreća, kitila je slava / Dok se mača ljutog ne uhvati rđa / Dok križ sveti sjao u olujnoj tami / Sad je mori bijeda ljuća sve i grđa / I opet će morat latiti se Lika / Mesićeva mača, križ visoko dići / Žedajući i slobode zlatne / S križem će i mačem stalno do njih sići.“ S obzirom na tada aktualna izvanknjiževna zbivanja, treba istaknuti pjesmu naslova „A što si ti“ bugarskog pjesnika Ivana Vazova,²³ koja govori o položaju Bugara tijekom rata sa Srbima. Na nju je odgovorio srpski autor Milutin Bojić²⁴ naslovom „A ko si ti?“²⁵ objavljenim u srpskom *Pijemontu*. Naime, situacija između Bugarske, Srbije te Crne Gore oko razgraničavanja postajala je sve napetija, a u njoj su pored političara, sudjelovali i publicisti i književnici te ostali javni djelatnici. Zanimljiva je i pjesma „Carmen Saeculare Constatunianum“ autora J. Barača, koja se nizom vjerskih motiva zalaže za ravnopravnost, slobodu i bratstvo te iznosi središnju misao o konačnoj pobjedi kršćanstva: „Križu sveti, kako se sjaji bajno / nad tim Dvorom gordim Dioklecijana / sjaj mi Gradu našem / sjaj mi rodu vjekom vjekova!“

5.2. Dijaloši dijalektalni tekstovi

Pod naslovom „Ivičina i Jožićina“ objavljivani su igrokazi u kojima se satirički pristupa izvanknjiževnim dnevnim aktualnostima. U zbirci feljtona Ive Grohovca naslova *Negda i sada* (1913/1914) nalazi se prilog koji je objavio u *Novom listu* br. 165. u srpnju 1913. godine u kojem stoji kako se: „U redakciji Kapučiner Blatta ima popuniti stalno mjesto redovitog feljtoniste, koji će pisati dialoge u narodnom narečju.“ Navodi se kako feljtonist treba biti vičan čakavštini te treba dobro: „patvoriti Ivičinu i Jožićinu te imitirati Jožu Išćiga.“ Tekst je potpisan pseudonimom „Tik-Tak“ iza kojeg se krije Ivo Grohovac. Naime, Ivičina i Jožićina pandan su dijaloških dijalektalnih komično-ironičnih kome-

23 Ivan Vazov (Sopot, 1850 – Sofija, 1921), bugarski književnik.

24 Milutin Bojić (Beograd, 1892 – Solun, 19179, srpski književnik.

25 Ibid, br. 122.

tara Jurina i Franine,²⁶ koji se prvi put javljaju u Grohovčevu *Riječkom glasniku* (1909–1914). Grohovac glasilo pogrdno naziva *Kapučiner Blatt*, dok njegovo uredništvo ironizira implicirajući kako su falsifikatori tuđih ideja. S obzirom na sve, zaključuje se kako je igrokaz „Ivičina i Jožićina“, koji je u *Riječkim novinama* objavljivan tijekom prvoga godišta, nakon raskida suradnje s Ivom Grohovom zamijenjem igrokazom „Andrić i Pepić“ što je Grohovca potaklo na burnu reakciju.

5.3. Romani i pripovijetke

Govoreći o romanima na stranicama *Riječkih novina*, treba započeti s „Valom“ Milana Kovačevića, koji još nosi podnaslov „Roman iz najbliže hrvatske povijesti“, a govori o nizu tada aktualnih društvenih zbivanja, kao što je propadanje šljivara, iseljništvo, uspon kapitalizma, mladohrvatski pokret itd. Sam naslov implicira novo doba koje se podiglo poput vala da: „(...) poduši slabo, a podigne jako s suncu, k slobodi“. U okviru prijevoda romaneskne proze, tu je duhovni i autobiografski roman koji se počeo objavljivati u 5. broju pod naslovom „Borba i pobjeda“ autora Johannesa Joergensena, danskoga književnika, novinara i biologa te obraćenika na katoličanstvo. Roman „Dolina krvi“, koji počinje izlaziti u br. 135. drugoga godišta, autora engleskoga pisca i svećenika Patricka Augusta Sheehana. U romanu izvorno objavljenom 1905. godine pod naslovom *Glemamaar*, a pretiskanome u *Riječkim novinama* kao „Dolina krvi“, riječ je o suđenju iz 1829. na kojem američki odvjetnik Daniel O’Connell istražuje mrežu urotnika. Pritom se propitkuje univerzalni kršćanski moral, pitanje krivnje i nevinosti, milosrđa i zločina, uz istaknute momente božanske pravde i crkvenih zakona. Dolaskom u Irsku, Amerikanac doživljava niz susreta, od kojih se izdvaja onaj sa župnikom. Realistično detaljizirano pripovijedanje te prenošenje vjerne slike izvanknjiževnih aktualnosti poput društvenih i egzistencijalnih pitanja, upotpunjeno je intenziviranjem osjećaja, bizarnošću teme, patološkim tipovima likova, vizionarnošću. „Posljednji dani Pompeja“ počinju se objavljivati u 238. broju drugoga godišta. Autor je Edward Bulwe-Lytton koji ga je izvorno napisao 1834. inspiriran slikom istog naslova ruskog auto-

26 *Jurina i Franina* istarski je narodni koledar, godišnjak, zbornik, raznorodnih tekstova na hrvatskom jeziku, među kojima prevladavaju kulturno-povijesne teme. Prva knjiga *Jurine i Franine* izašla je u Trstu 1922. godine. Ti su likovi već tada bili poznati istarskom čitateljstvu kao komentatori društvenih prilika. Jurina i Franina naime prvi se put javljaju u drugom godištu Naše sloge (1871) u 16. broju (usp. Pliško, 2018, Sinčić, 2000).

ra Karla Briullova. Roman se temelji na stvarnosnom događaju iz 79. godine. Djelo se suprotstavlja dekadentnoj kulturi Rima i to putem lika Grka Glauka te Egipćanina Arbacesa. Roman „Atala“, francuskog autora F. R. De Chateaubrianda premijerno je objavljen još 1801. godine, dok se u *Riječkim novinama* počinje objavljivati u broju 91. drugog godišta. Riječ je o djelu ispričanom iz vizure 73-godišnjeg junaka Chactasa, čija je priča dio usmene tradicije među Seminolima, a nadahnut je njegovim putovanjem Sjevernom Amerikom. Napisan je pod utjecajem francuskog romantizma, a predstavlja osudu pohvale tzv. *plemenitom divljaku* glorificirajući pozitivne ljudske vrijednosti kao civilizacijsko naslijeđe kršćanstva. Broj 131. trećega godišta donosi Manzonijev roman „Zaručnici“, izvornog naslova *I Promessi sposi* (1827), najčitanijeg romana na talijanskom jeziku. Djelo tematizira ljubavni odnos između dvoje zaljubljenih koji su prevladali sve izazove samo da bi bili zajedno, čime se implicira nepokolebljiva snaga ljubavi. U svemu se iščitava kršćanski nauk i ideja Božje providnosti. S talijanskog jezika preveo ga je Milan Pavelić koji potpisuje i predgovor.

Osim romana, novine donose pripovijetku naslova „Utva zlatokrila“, koja se kao i „Val“, počinje objavljivati u prvom broju. Autor je Vojoslav Ćurić, publicist iz Kralje kraj Bihaća. „Uboga Jele“, autora Stjepana Petranovića, kraća je pripovijetka iz primorskog života koja progovara o političkim, društvenim i gospodarskim aktualnostima s prijelaza stoljeća, o životu ribara i težaka, ali i o ratnim stradavanjima. Tekst sadrži niz motiva karakterističnih za kvarnersko primorje, a govori i o narodnim običajima. Također su prisutni mnogobrojni opisi krajolika, dok je emocionalno ozračje kreirano slikama iz prirode te atmosferskim prilikama.

5.4. Crtice

U *Riječkim novinama* objavljeno je više crtica čija je osnovna zadaća prenijeti moralno-didaktičku i vjersku poruku. Viktor Car Emin objavio je crticu *Budi hvaljeno* posvećenu biskupu, tiskaru, dobročinitelju i preporoditelju Jurju Dobrili²⁷ (1812–1882), kojeg prikazuje kao narodnog biskupa. Dobrila je, na-

27 Juraj Dobrila (Pazin, 1812 – Trst, 1882). Za porečko-pulskog biskupa postavljen je 1857, a za tršćansko-koparskog 1875. još kao srednjoškolac prihvatio je temeljna načela hrvatskoga narodnog preporoda. Bio je prijatelj Josipa Jurja Strossmayera te je prihvaćao južnoslavensku ideju koju je nastojao afirmirati u Istri i na kvarnerskom otočju. U Istri je sustavno obrazovao i odgajao mladu inteligenciju u hrvatskom duhu, pripremajući je za konfrontacije s talijansko-talijanaškim vladajućim slojem. Autorom je molitvenika *Otče, budi volja tvoja* (1854), koji je uz biskupski govor i poslanicu na hrvatskome jeziku iz 1858. imao snažan politički i mobilizacijski značaj. (usp. Strčić, 2012).

ime uživao naklonost istarskog puka hrvatske orijentacije, okupljene oko narodnjačkog pokreta. Njegov biskupski govor i poslanica na hrvatskom jeziku iz 1858. imali su snažan politički i napose mobilizacijski učinak u borbi za narodnu stvar u Istri. Pod naslovom „Povijest jednoga društva – Pripovijest koju bih želio nazvati humoreskom“, autor potpisan prezimenom Obadov, donosi tekst koji na ironičan način progovara o problemima hrvatske kazališne umjetnosti koja je, kako se iznosi, svedena na komade antiturske tematike bez umjetničke vrijednosti, namijenjene „seoskoj inteligenciji“. Kritizira i stanje u kazališnome društvu čiji su članovi ispraznili blagajnu trošeći na usputna zadovoljstva. Isti autor, u crtici naslova „U splitskoj kavani“ na šaljiv se način dotiče svakodnevnog života podastirući sliku onodobnog društva koje čini „seoska gospoda“ sa svojim temperamentom, manama, intrigama i prevrtljivošću. „Zna i Joko što god kazat“ na sličan način kritizira bahatost umišljenih provincijskih veličina. „Grijeh u snu“ Stjepana Petranovića propitkuje ljudsku grešnost i odanost Božjim zakonima, ali i domovini. Uz mnoštvo vjerskih motiva tekst sadrži i stihove psalma (Ps. 118, 1–2). „Ne miješaj se u naše posle“ autora potpisanog kao P. Brozičević, crtica je iz hajdučkog života koja govori o surovosti života i borbi za opstanak, dok naslov „Iz onih blaženih đaćkih vremena“ iznosi anegdotu između ravnatelja škole, njegova psa Fixa i podvornika Mile. „Baš ga je nasamario“ još je jedan naslov ovoga autora kojim se ironično pristupa kritici malograđanske svijesti, međuljudskih odnosa, birokratizma i univerzalnih ljudskih mana. Tragikomičnim se pripovijestima može nazvati skup crtica koje počinju izlaziti u 202. broju drugog godišta pod naslovom „Na povratku“ nepoznatog autora kojima se govori o tužnoj sudbini vojnika i njihovih obitelji, ali i civila, trgovaca, gostioničara te mladih bračnih parova u jeku rata, dok o klasnim razlikama, siromaštvu, odnosu selo – grad, tuđini ali i snalažljivosti koja izvire iz ruralnog mentaliteta naših doseljenika progovaraju crtice iz zbirke „Tipovi“, potpisane sa Lav. Jan, a koje se počinju objavljivati u 144. broju (1913). Posebno je zanimljiv naslov „Pohod interviwera Marka Twaina“ autora potpisanog kao Valsorim. Riječ je o fra Škrivaniću koji na literaran način progovara o nedostacima novinarskog posla, obilno se koristeći apsurdom.

5.5. Putopisna proza

„Pisma iz Belgije“ Rudolfa Eckerta tekst je koji počinje izlaziti u 77. broju. Pisan je u nekoliko nastavaka te se može nazvati pravim putopisnim štivom

u kojem se detaljno navode podaci vezani za zemlju iz naslova referirajući se na njezin geografski, kulturni, vjerski, gospodarski i državnopravni aspekt. Također, oštro polemizira s liberalnosti belgijske ekonomske politike, čemu se suprotstavlja stanje nakon dolaska na vlast katoličke stranke. Upoznavši se s društvenim programima kršćanskih socijalista, na toj je podlozi nastojao izgraditi program pravne, društvene i gospodarske obnove. Također, zadivila ga je i požrtvornost belgijskih katolika u pogledu konfesionalnog školstva. Stupio je i kontakt s mnogim tamošnjim sveučilištarcima kojima je održao predavanje o povijesti Hrvata. Tu je i naslov „Rimske impresije“ nepotpisanog autora, u kojem se 136. broju u nastavcima iznosi put iz Rijeke prema Rimu. Detaljni opisi prirode kulturnih spomenika, povijesnih motiva prožeti su impresionističkim ugođajem, osobnim vizijama i dojmovima. Također, na zanimljiv način predstavljani su i tamošnji stanovnici, a posebno se ističe mnogobrojnost crkvenih građevina u cijeloj zemlji. „Malo o Virju“ autora potpisanoga pseudonimom „Pravoslav“ tekst je koji iznosi pojedinosti vezane za lokalitet u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, situaciju među mladima, svjetonazorsku dimenziju koja prevladava, opise narodnih običaja, hrane te završava mišlju kako je važno vjerovati u budućnost, što nedostaje mnogim tamošnjim mladima. „Mrtvi tabori“ tekst je nepotpisanog autora u kojem se govori o taboru u Duklji koji je nekad bio hram. Uz lirizirane opise ambijenta i tišine spominje se kako je riječ o tragediji mnogih stoljeća i vječne mijene jer krv ovoga naraštaja zalag je budućnosti naroda. „S čitlučkih razvalina“ autora A. Lava Čengića također čitatelje upoznaje s povijesnim zbivanjima, pa se u njemu dokazuje hrvatski identitet te ilirska i rimska prošlost sela Dalmatinske zagore oslanjajući se na povijesne artefakte koji to dokazuju. Treće godište objavljuje naslove „Malo pa ništa“ – kao fragmente putopisa nastaloga diljem sjeverne Italije te „Iz dojmova i uspomena“ autora „Aramisa“ koji donosi detaljne putopisne izvještaje iz Londona, Pariza, Beča, Berlina.

5.6. Proza s temom ratnoga izvjestiteljstva

Zbirka pod naslovom „Slike i doživljaji“ autora Milka Kelovića, na zanimljiv način progovara o događajima iz svakidašnjega života na balkanskome ratištu, o stradanjima, umiranju, preživljavanju, međuljudskim odnosima itd. O strahotama rata progovara autorova i zbirka crtica naslova „Strahote i užasi ili Bugari dolaze!“. Tekstovi su nastali u Knjaževcu, a osnovni im je motiv

besmislenost pogibije nevinih civila. Zastrašujući su opisi bježanja, borbe za preživljavanjem te pustoši gradova u kojima se do jučer odvijao život. Serija tekstova naslova „S usnulijeh bojišta“ istoga autora, koji se počinju objavljivati početkom 1913, opisuje stanje na crnogorsko-turskim ratištima putem razorenoga Dečića. Naime, u broju od 27. prosinca 1913. uredništvo najavljuje kako će se pod tim naslovom objavljivati tekstovi ratnog izvjestitelja iz Crne Gore, čiji će sadržaj biti impresije s njegova puta po crnogorsko-turskim bojištima: Cetinje, Rijeka, Podgorica, Vir, Bar, Medua i Drača. Autor slikovito podastire ratne strahote opisima stanovnika i života grada prepunoga tuge i sirotinje s jedne te ravnodušnosti s druge strane. Značajni su i lirizirani opisi prirode u suton, kojima se sugeriraju kompleksna unutrašnja stanja. „Opsada Skadra“ iscrpno progovara o opsadnim borbama oko Skadra, o turskome bombardiranju i o sužavanje obruča. Ističe se slavenska ujedinjenost oko zajedničkog interesa u borbi za preživljavanje. Autor opisuje i stanje s ranjenicima, vrstama ozljeda, gladi i izmorenosti vojnika.

5.7. Biografije

Tekst „Stota godišnjica Antuna Nemčića“ u 12. i 13. broju drugog godišta donosi kratku biografiju hrvatskog književnika Antuna Nemčića u povodu stote obljetnice njegova rođenja (1813–1849) koja započinje riječima pohvale ilirskim književnicima koji su, prema riječima autora V. Bl. Čičevića, bili skromniji i savjesniji pisci i kvalitetniji pjesnici i rodoljubi, dok su oni suvremeni tek bolji trgovci svojih djela. Nemčić je naime poznat kao pisac najpoznatijeg hrvatskog putopisa *Putositnice*,²⁸ drame *Kvas bez kruha ili Tko će biti veliki sudac*²⁹ te nedovršenog romana *Udes ljudski*,³⁰ pa autor daje pregled tih djela posebno se zadržavajući na putopisu. Zanimljiv je i zaključak u kojem se navodi kako je potrebno čitati djela iliraca jer ona utječu na buđenje uspavanih domoljubnih osjećaja u mladim naraštajima. Podlistak u 40 i 41. broju drugog godišta donosi i genealogiju obitelji Vranyczani pl. Dobrović za koju će nepoznati autor reći kako spada među one obitelji kojima pripada ugled. U svojem se pregledu oslanja na monografiju Đure Vranyczanija naslova *Zur Geschichte der Familie Vranyczany*, u kojoj je predložena genealogija sve do 13. stoljeća koja započinje knezom Stjepanom Dobrinovićem (1289–1377). Zanimljiv je

28 Riječ je o putopisu objavljenom 1845. godine, u kojem se opisuje put od Ludbrega do Italije.

29 Riječ je o komediji iz 1854.

30 Riječ je o nedovršenom romanu, čiji je fragment objavljen u *Nevenu* 1852.

podatak da se tijekom tog razdoblja obitelj Vranyczany nazivala prezimenom Radimirović te da potječe iz vrletnog kraja najsjevernijeg dijela današnje Crne Gore, iz mjesta Crkvice. Naziv Dobrovići potječe od sina Vukoslava Radimirovića, Dobroja. Saznaje se i kako je zbog velikih zasluga u javnim poslovima, veliki župan Stefan Nemanja krajem 12. stoljeća obitelji dodijelio mnoge posjede. Prema navodima, iz Bosne su pred Osmanlijama pobjegli u Vranjicu pored Splita, odakle su se rasprostranili diljem Brača i Hvara. Stekavši prihode prevozeći vino u Veneciju, braća Šime, Ivan Antun i Ambroz nastanjuju se isprva u Senju, a potom u Rijeci, Karlovcu i Zagrebu gdje se trguju žitom i drvenom građom. Poznati su kao graditelji mnogih palača u gradovima u kojima su živjeli te su se istaknuli tijekom osnivanja ilirskih čitaonica. „Iz mladosti Josipa Haydna“ potpisuje autorica pseudonima „Branislava“. Riječ je o tekstu koji, govoreći o pojedinostima iz biografije ovog znamenitoga umjetnika svjetskog glasa, prenosi vjerska načela života ističući kako je uz vjeru sve moguće. Treće godište u 130. broju donosi životopis Alessandra Manzoni (1785–1873)³¹ nepotpisanog autora.

5.8. Eseji

Jedan od zanimljivijih naslova je „Ljubav k domovini“ autora potpisanog inicijalima B. M. u kojemu se razmatraju vrste ljudskih osjećaja među kojima se ističe ljubav prema svojoj zemlji i narodu. Ta ljubav je, kaže autor, nešto prirodno, što je usađeno svakom čovjeku te je stvar dužnosti. Posebno kritizira sebeljublje koje se očituje u težnji samo za osobnim probitkom bez obzira na to stradava li pritom opća dobrobit. Autor zaključuje kako sve to nije dovoljno bez vjere jer i sam Bog od nas traži izvršavanje dužnosti prema domovini. U tekstu „Moderna kultura i narodna sreća“ autora „Iv. B.“ (Ivan Butorac) postavlja se opreka između kulture kršćanstva i modernizma. Autor napominje kako prodor moderniteta i tehničkog napretka neće usrećiti ljudski rod, a posebno ne siromašne slojeve jer: „moderna kultura donosi samo nesreću čovječanstvu.“ U „Desetoj godišnjici hrvatskoga katoličkog narodnog đaštva“, tekstu potpisanom inicijalom „B“, tumači se nužnost ovakvih organizacija još od vremena

31 Alessandro Mazzoni (Milano, 1785 – Milano, 1873), talijanski književnik. Mladenački radovi obiluju mu neoklasicističkim i jakubinskim idealima. Godine 1810. doživljava obraćanje što je trajno obilježilo njegovo daljnje književno djelovanje. Tako u djelima počinje isticati etičku i pučku komponentu, ljubav prema siromašnima, odbačenima i poniženima. (usp. Hrvatska enciklopedija, LZMK, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/manzoni-alessandro>).

Francuske revolucije koja je utjecala na porast liberalnih ideja, a koje su uvelike zahvatile i Hrvatsku. Daljnji razvitak organizacije autor vidi u preporodu hrvatskog naroda koji mu je potreban prema uzoru na onaj ilirski, no ovaj put preporodni zanos trebaju dati učenici, koji će putem organizacije *Domagoj* biti ona luč koja će otjerati tminu što je u našoj domovini pronose modernisti. Spominje se *Hrvatska straža*, akademsko društvo *Hrvatska*, dok se kao vrijednosti ističu vjera, domoljublje i demokratičnost. „U uredništvu Supilova lista“ autor Petrina progovara o Franu Supilu³² kao svjetonazorskome oponentu uredništvu *Riječkih novina*. Autor sarkastično napominje kako se broj pretplatnika Supilova dnevnika smanjuje, a ne zaobilazi prokomentirati niti njegove političke preobrazbe pa napominje: „Šta više, nama se čini, da će se doskora i obratiti. Barem bi to čovjek mogao tako zaključivati po njegovu temperamentu i po najnovijim događajima!“ implicirajući preobrazbu od pravaša do narodnjaka. Autor u svoj tekst unosi ironične stihove: „O naš vođo Supilo/Teško zlo te lupilo/Lete na te sa svih strana/ Jata crnih vrana! (...) O naš dični Supilo/Ti si rječko trubilo/Truba ovog Jerihona/Tip kameleona!“ Politički intoniran je i tekst naslova „Kroz Rijeku“ autora potpisanog kao „XY“ u kojem se Fijumanke označuje kao čitateljice *Popola* i *Novog lista*, glasila ideološki suprotnih *Riječkim novinama*. Kelović potpisuje tekst naslova „Morituri – resurecturi“ u kojem se problematizira status hrvatskog identiteta u gradu Rijeci. Tekst je izrazito politički intoniran te nastoji angažirati riječke Hrvate na agilniju borbu za vlastiti položaj. Naslov „Iz nasljednikova života“ tematizira lik i djelo umorenog prijestolonasljednika Franje Ferdinanda.³³ Tekst je djelo nepotpisanog autora, koji pokojnika opisuje kao dobrog i osviještenog katolika sukobljenog s mađarskom masonerijom. U sljedećemu broju tekst „Crni dani“ iznosi slike i dojmove sa sarajevskih ulica nakon atentata te nalaže da su razjarene mase, čuvši vijest, sa svih strana pohrlile u Sarajevo, dok „Prenos mrtvih ostataka selima i gradićima“ navodi kako je vlak s posmrtnim ostacima pokojnoga prijestolonasljednika i njegove supruge prošao Ljubljanom i Grazom sve do Beča, gdje ih je dočekalo tisuće ljudi ne bi li im odali posljednju počast. „Tužne priče“ posljednji je naslov objavljen u podlistku *Riječkih novina*, u 171. broju, datiranome na 31. srpnja 1914, a

32 Frano Supilo (Cavtat, 1870 – London, 1917), hrvatski političar i publicist. Od 1900. u Rijeci je uređivao *Novi list*, zalagavši se za hrvatso-srpsku slogu. Uz Antu Trumbića bio je glavni inicijator donošenja Zadarske, odnosno Riječke rezolucije. Početkom Prvog svjetskog rata otišao je u emigraciju. Razotkrio je tajni Londonski ugovor te se zalagao za ravnopravnost naroda u budućoj državi (usp. Ibid, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/supilo-frano>).

33 Franjo Ferdinand (Graz, 1863 – Sarajevo, 1914).

osvrće se na hrvatska sela i gradove koj su opustjeli te o bijedi koja je zahvatila ulice, sokake, polja. Riječ je o literariziranom izvještaju koji prenosi zapažanja stanovnika suočenih s početkom rata zbog kojeg će ponovno poteći rijeke krvi.

6. Zaključak

Prodiranje liberalizma i modernizma u hrvatsku književnost, kulturu i gospodarstvo rezultiralo je sekularizacijom javnog života i protivljenjem Katoličkoj crkvi koja je takvom stanju odgovarala antimodernističkim enciklikama, ali i raznim akcijama poput organiziranja katoličkih društava sa zadaćom razmatranja pitanja crkvenog odgoja, crkvene umjetnosti, vjerničkog života i napose, izdavačke djelatnosti. Godina 1903. te osnutak *Hrvatske straže*, smatra se službenim početkom Hrvatskog katoličkog pokreta. Tri godine potom u Zagrebu osniva se Hrvatsko katoličko akademsko društvo *Domagoj* koje je sve do 1941. bilo temeljem organiziranog katoličkog kulturnog života i izdavačke djelatnosti. Za izdavačku djelatnost pokreta posebno su važne *Riječke novine* (1912–1914) tiskane u riječkih kapucina. Može se reći kako je kapucinski red na čelu s fra Škrivanićem, s obzirom na svoje poslanje i ulogu u vjersko-nacionalnoj tradiciji, tih godina najviše doprinio očuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta u gradu Rijeci.

Popis izvora i literature

- Badalić, Josip. 1972. *Milan Pavelić, svećenik i pjesnik*. Vlastita naklada, Zagreb.
- Bezić, Živan. „Moderna i postmoderna“ *Obnovljeni život*, Zagreb, Filozofsko teološki institut Družbe Isusove. 44, 2., 1989.
- Bićanić, Nikola. 1995. *Hrvatski katolički stražar s Nehaja*, HKD, Zagreb.
- Bogović, Mile. 1999. Znamenite ličnosti senjskoga filozofskog i teološkog učilišta 1806–1940. u: *Senjski zbornik*, 26, 1.
- Bozanić, Antun. 1991. *Biskup Mahnić, pastir i javni djelatnik Hrvata*. Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Brozović Košutić, Nevenka. 1977. Europski okviri hrvatske moderne u: *Hrvatska književnost prema europskim književnostima*, Zagreb.
- Flaker, Aleksandar. 1968. *Književne poredbe*, Zagreb.
- Golubović, Aleksandra; Polić, Maja. „Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića“ *Problemi sjevernog Jadrana* 9. 2008.
- Grgec, Petar. 1995. *Dr. Rudolf Eckert*. Zagreb – Rijeka, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima – Zvona.
- Krišto, Jure. 1994. *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850–1918*. Zagreb.
- Krišto, Jure. 2004. *Hrvatski katolički pokret 1903–1945*, Zagreb, Glas Koncila.
- Lončarević, Vladimir. 2006. *Književnost i Hrvatski katolički pokret. Teorijske i programatske odrednice, književna politika i organizacijska struktura*. Zagreb, Alfa.
- Luetić, Tihana. „Pa mora i to biti! Sveučilištarka i prva domagojka Božena Kralj“ *Croatia Christiana Periodica*, 38, 73, 2014.
- Matijević, Zlatko. 1998. *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*. Zagreb, Hrvatski institut za povijest.
- Pliško, Lina. 2018. Čakavština kozerija Franina i Jurina iz Naše Sloge, *Tragovi tradicije, znakovi kulture. Zbornik u čast Stipi Botici* (ur.). Rudan, Nikolić, Tomašić, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Posavac, Zlatko. 1986. *Estetika u Hrvata*, Zagreb.
- Sinčić, Miroslav. 2000. *Mudri, krepki i omiljeni starine. Uz 130. rođendan Franine i Jurine*, Franina i Jurina: istarski kalendar za 2021. godinu, Buzet.
- Sinjeri, Josip. „Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret“ *Riječki teološki časopis*, 30, 2. 2007.

- Srakić, Marin. „Dr. Ivan Krapac – biskup, dobrotvor i graditelj Sjemeništa (1910–1916)“ *Scrinia Slavonica*, 17, 1. 2017.
- Strčić, Petar. 2012. „Hrvatska u doba biskupa Jurja Dobrile s posebnim naglaskom na Istru“, u: *Dr. Juraj Dobrila (1812–1882) i stoljeće Krasne zemlje (1912–2012)*. (ur.) J. Šiklič, Poreč; Porečka i Pulska biskupija; Josip Turčinović; Županija Istarska; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli; Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre; Državni arhiv u Pazinu.
- Szabo, Agneza. 1995. Juraj Posilović u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, Školska knjiga.
- Šicel, Miroslav. 1978. Književnost moderne u: *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 5, Zagreb.
- Tenšek, Zdenko Tomislav. 1997. Život i djelo Bernardina Škrivanića u: *Bernardin Škrivanić i njegovo vrijeme*. (ur). D. Deković, Rijeka, Matica hrvatska Ogranak Rijeka.

New Contributions to the Study of Rijeka Printing. Literary Contributions in *Riječke novine* (1912 – 1914)

Summary

The penetration of liberalism into Croatian literature, culture and economy resulted in the secularization of public life and opposition to the Catholic Church, which responded by founding the Croatian Catholic Movement (1903). Thanks to the Croatian Catholic Academic Society Domagoj, an organized Catholic cultural life and publishing activities began to take shape. In this sense, the Capuchins of Rijeka, led by Fr. Bernardino Nikola Škrivanić, should be mentioned, as they greatly contributed to the preservation of Croatian Catholic and national (Croatian) identity in the city. Namely, out of 205 printed works in the Croatian language during the first twenty years of the 20th century, their House of Good Printing published 125 of them. The most significant printing venture was the Catholic political daily *Riječke novine* (1912–1914). In addition to politics, it also brought social and cultural content, and a literary supplement with fictional and discursive forms was published every day. The Hungarian government banned the publication of the newspaper at the end of August 1914 under the pretext that it threatened military operations and state interests. This paper will deal with the literary segment of the newspaper, which brings religious motifs and those from national history, but also from everyday life. These texts, according to their content and message, can be classified as moral-didactic literature grounded in a Catholic worldview, therefore an attempt will be made to analyze their content in detail, as well as the circumstances of their creation.

Keywords: Fra Bernardin Nikola Škrivanić; Croatian Catholic Movement; Capuchins; Rijeka Newspaper; literary supplement.

